

УДК 338.2:351.863

Л. М. Акімова¹,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і природокористування,
Національний університет водного господарства та природокористування

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.71

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

L. Akimova¹,
PhD in Economics, assistant professor, assistant professor of the Department of Finance and Environmental Sciences,
National University of Water and Environmental Engineering

ANALYSIS OF TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE ECONOMY AND THEIR IMPACT ON UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY

У статті розглянуто підходи щодо визначення поняття "економічна безпека". Визначено рівень та динаміку ВВП України за 2014–2017 рр. Виявлено причини різкого зниження реального ВВП України за аналізований період. Проаналізовано макроекономічні показники, зокрема інфляцію та виявлено причини, які спричинили інфляційні процеси в Україні. Охарактеризовано та проаналізовано курс гривні та наведено рівень девальвації. Визначено основні тенденції, які переважають у банківському секторі України, такі як підготовка до валютної лібералізації, розвиток високотехнологічних напрямів та активізація кредитування аграрного сектора і малого бізнесу та наведено їх характеристику. Охарактеризовано важливість банківських технологій в сучасному конкурентному середовищі. Виявлено та проаналізовано тенденції, які притаманні соціальній та демографічній сферам економіки України. Визначено глобальні тенденції та внутрішні тенденції для української економіки, які безпосередньо впливають на економічну безпеку України.

The article considers approaches to the definition of the concept of "economic security". The level and dynamics of Ukraine GDP for 2014–2017 years have been determined. The reasons of sharp decrease in real GDP of Ukraine for the analyzed period are revealed. The macroeconomic indicators, in particular, inflation, were analyzed and the reasons that led to inflationary processes in Ukraine were identified. The rate of the hryvnia has been characterized and analyzed and the level of devaluation is given. The main trends that prevail in the banking sector of Ukraine such as preparation for currency liberalization, the development of high-tech areas and activation of lending to the agricultural sector and small businesses are determined and their characteristics are listed. The importance of banking technologies in a modern competitive environment is characterized. The trends that are also inherent in the demographic spheres of the Ukrainian economy have been identified and analyzed. Global tendencies and internal tendencies for the Ukrainian economy are determined, which directly affect the economic security of Ukraine.

In the modern world, the problem of constructing an effective system aimed at ensuring economic security is one of the important factors concerning the stable and efficient functioning of the country's economic system. To achieve this effect, it is necessary to take into account certain trends in the development of the state's economy, since they can have both a positive and negative impact on Ukraine's economic security. However, there are certain criteria that help determine the state of the national economy, especially if these criteria go beyond, this directly poses a threat to the economic security of the country.

As a result of our research, we can draw conclusions that today in Ukraine negative trends in economic development predominate, which directly affect the socioeconomic, demographic, foreign economic and other areas, which in turn has a negative impact on the country's economic security,

¹ORCID: 0000-0002-2747-2775

since they are its components. In order to reduce the negative effect and further stable development of the Ukrainian economy, the government of the country should create a clear legislative base, support all spheres of public life of citizens, attract investments and implement programs of state support for various segments of the population.

Ключові слова: державне управління, економічна безпека, інфляція, ВВП, національна економіка, банк, імпорт, сальдо торгівлі, механізми державного управління.

Key words: public administration, economic security, inflation, GDP, national economy, bank, import, trade balance, mechanisms of public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасному світі проблема побудови ефективної системи, яка б мала на меті забезпечення економічної безпеки займає одне з важливих факторів щодо стійкого та ефективного функціонування економічної системи країни. Для досягнення даного ефекту варто враховувати певні тенденції розвитку економіки держави, оскільки вони можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на економічну безпеку України. При цьому існують певні критерії, котрі допомагають визначити стан, в якому перебуває національна економіка, якщо вони виходять за межі, то це безпосередньо створює загрозу для економічної безпеки країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз тенденцій розвитку економіки держави та їх вплив на економічну безпеку країни знайшли своє відображення у працях таких науковців як: Л. Акімова, Б. Данилишин, С. Онишко, Т. Поснова, Г. Старостенко, М. Яковлева. Однак їх інтереси перебували більш у сфері визначення економічної безпеки держави з позиції теоретико-методологічних аспектів, тобто таке питання досконало не висвітлено, що й обумовило актуальність дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз тенденцій розвитку економіки держави та їх вплив на економічну безпеку країни, що дозволяє виявити вплив негативних чинників за основними складовими економічної безпеки, які призвели до зниження її рівня.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Економічна безпека країни є однією з важливих та ключових систем, у свою чергу вона є підсистемою національної безпеки, зважаючи на це вона має складну структуру, оскільки складається з певних складових. В працях багатьох дослідників ми можемо побачити такі структурні елементи з яких складається економічна безпека: сировинно-ресурсна безпека; воєнна; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інно-

ваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека; макроекономічна безпека.

Економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [1, с. 19; 2]. Слід зазначити, що економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Тому основними загрозами економічній безпеці Україні на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність тощо [3; 4]. Крім того, політика економічної безпеки визначається на основі певних принципів, які створюють політичну і правову базу для оцінювання зовнішніх і внутрішніх загроз, формування національних економічних інтересів і стратегії економічної безпеки [5; 6].

Л. Акімова вважає, що економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [1, с. 19].

Науковці Г. Старостенко, С. Онишко та Т. Поснова стверджують, що економічна безпека — це складна багатофакторна динамічна система, що виражається в її масштабах, структурі і технічному рівні [12].

Протягом 2014—2017 років на економіку України вплинув ряд негативних факторів, котрі пов'язані насамперед з війною на Сході України. Конфлікт на Донбасі призвів до зупинки та втрати потужного сировинного потенціалу. Виходячи з даних тенденцій варто визначити рівень ВВП (табл. 1).

З таблиці 1 ми бачимо, що реальний ВВП протягом 2014—2017 рр. мав тенденцію до зниження, у 2014 році цей показник скоротився на 201605 млн грн, у 2015 році знизився на 549168 млн грн, у 2016 році скоротився на 348752 млн грн, а в 2017 році знизився на 537333 млн грн, тобто спостерігається негативна тенденція. Причинами такого різкого зниження реального ВВП стали: переоцінка інвесторами геополітичних ризиків, відтік капіталу, посилення панічних настроїв населення і погіршення ділових очікувань, падіння цін на світових сировинних ринках, торговельні обмеження з боку Росії, стри-

Таблиця 1. Рівень ВВП України за 2014–2017 рр.

№ з.п.	Роки	Номінальний ВВП, млн грн	Реальний ВВП, млн грн	Абсолютне відхилення, млн грн
1	2014	1566728	1365123	-201605
2	2015	1979458	1430290	-549168
3	2016	2383182	2034430	-348752
4	2017	2982920	2445587	-537333

Джерело: складено автором на основі [11].

мані фіскальна та монетарна політика, а також зниження купівельної спроможності населення. На нашу думку варто проаналізувати динаміку ВВП України за 2014–2017 рр. (рис. 1).

З рисунка 1 ми можемо побачити, що динаміка реального та номінального ВВП має тенденцію до зростання, але якщо проаналізувати відносне відхилення (%), то можна простежити наступну тенденцію: у 2014 році реальний ВВП порівняно з номінальним знизився на 12,9%, у 2015 році цей показник скоротився на 27,7%, у 2016 році реальний ВВП знизився на 14,6%, а в 2017 році скоротився на 18,0%.

Якщо проаналізувати макроекономічні показники, то варто відмітити те, що інфляція на споживчому ринку в цілому за 2017 рік хоча і перевищила рівень 2016 року та становила 13,7%, проте інфляційні процеси у 2017 році в основному були спричинені: специфічними обставинами у сільському господарстві (через нижчу врожайність окремих сільськогосподарських культур внаслідок несприятливих погодних умов у період вегетації, дозрівання та проведення збору; складну епізоотичну ситуацію у тваринництві); певною інерцією перенесення ефекту зростання витрат у виробництві на кінцеві споживчі ціни, який посилювався високою динамікою сировинних та продовольчих цін на світовому ринку [10].

Відносно стабільним був і курс гривні відносно долара США. В цілому за рік девальвація становила 4,9% (за 2016 рік знецінення склало 11,9%). Упродовж лютого–серпня 2017 року тривала ревальваційна динаміка обмінного курсу гривні (за цей період офіційний середньомісячний курс гривні до долара США ревальвував на 5,6%). Починаючи з вересня 2017 року відбувалося знецінення гривні до долара США (упродовж вересня–груд-

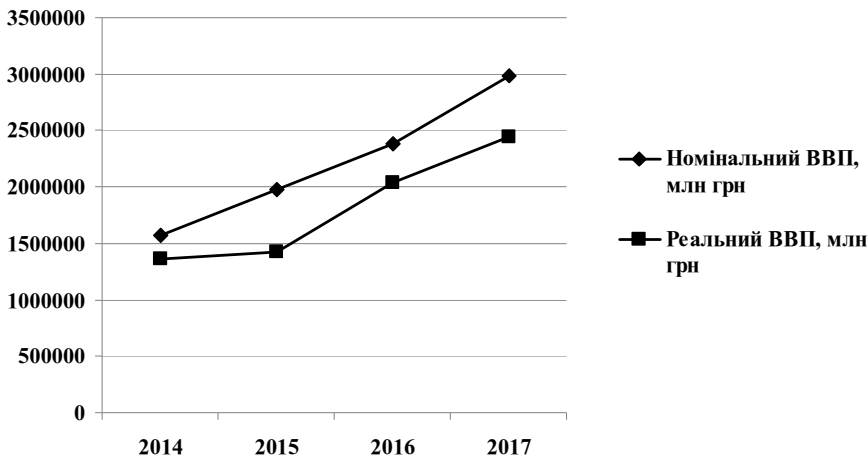

Рис. 1. Динаміка ВВП України за 2014–2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [11].

ня — на 7,3 %), обумовлене переважно дією тимчасових, у тому числі сезонних, чинників. Зокрема девальвація гривні була пов'язана зі зростанням попиту на неї в умовах підвищення цін на нафту на світовому ринку, активної купівлі українськими компаніями валюти для повернення та обслуговування кредитів перед нерезидентами. При цьому платіжний баланс країни був зведений з профіцитом у розмірі 2,6 млрд дол. США, міжнародні резерви НБУ зросли до 18,8 млрд дол. США, дефіцит державного бюджету не перевищив межі, визначені законом, і становив 47,9 млрд грн. (1,6% від ВВП) [10].

За даними НБУ у IV кварталі 2017 року індекс ділових очікувань на наступні 12 місяців склав 115,2% (у III кварталі 2017 року — 117,4%). Високі темпи зростання економічної активності підприємств зберігались завдяки очікуваному ними зростанню загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва та збереженню високих показників щодо інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар. Тенденцію до поступового зміцнення конкурентних переваг України у міжнародному середовищі засвідчило покращення позицій України у рейтингу Глобального індексу конкурентоспроможності (ГІК) 2017/2018 (на 4 пункти до 81 місця серед 137 країн світу) [10].

Водночас в умовах застосування положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, які регламентують питання вільної торгівлі, відбувалось збільшення вартісних обсягів експорту товарів до країн ЄС — за 2017 рік на 31,9% (питома вага в загальному обсязі експорту товарів — 35,4%).

Вартісні обсяги імпорту товарів та послуг збільшились на 18,1%, порівняно з 2016 роком. При цьому найбільшу питому вагу в імпорті товарів займають товари інвестиційного призначення (за групою "Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади" — 27,6%, обсяги імпорту зазначених товарів збільшились на 30,9%). Тобто йде модернізація економіки та закладається основа для економічного розвитку в майбутньому. Це позитивна тенденція. Вартісні обсяги імпорту товарів з країн ЄС зросли на 22,7% (питома вага в загальному обсязі імпорту товарів — 37,4% за 2017 рік). Загалом негативне сальдо торгівлі товарами та послугами за 2017 рік становило "мінус" 6848 млн дол. США [7].

На нашу думку, варто також проаналізувати банківський сектор країни. Головними тенденціями в якому є: підготовка до валютної лібералізації, розвиток високотехнологічних напрямків та активізація кредитування аграрного сектора і малого бізнесу. Лібералізація дозволяє банкам та їх клієнтам пришвидшити проведення операцій та зробити дану процедуру ефективнішою. Наприклад, з 1 травня змінився розмір валютної позиції банків, що дає їм можливість торгувати іноземною валютою у великих обсягах. Це дозволяє міжбанківському ринку ефективніше згладжувати коливання, що виникають, завдяки різниці в обсягах валюти, яка купується і продається [14].

Напередодні лібералізації Національний банк посилив контроль за операціями. Відповідні угоди з Євросоюзом передбачають, що країна залишається під контролем з боку більшості солідних світових організацій через війну і високий рівень корупції.

На сьогодні українські банки вже перебувають у конкурентному середовищі між собою, зокрема, це пояснюється тим, що банк хоче примножити свої прибутки. Окрім цього, банки в Україні конкурують також, з електронними гаманцями різноманітних платіжних систем та мобільних операторів. На вітчизняному ринку доступні платіжні технології Google Pay та Android Pay. У 2018 році в Україні з'явився Apple Pay, тому саме через це банкам доводиться все більше інвестувати в технології. Банки також зацікавлені малим та середнім бізнесом на аграрному ринку. Для країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки саме невеликі підприємці становлять основу добробуту, через це підтримка цього сектору важливе стратегічне завдання.

Зокрема Кабінет Міністрів України схвалив програми підтримки аграрного сектору за ключовими напрямками у рамках Державного бюджету на 2018 рік. Загальна сума підтримки складе 6,3 млрд грн проти 5,5 млрд грн у минулому році. Саме за допомогою банків здійснюватиметься компенсація частини тіла кредиту, залученого на будівництво тваринницьких комплексів, що формує ефективну ставку на рівні 3%, відшкодування вартості введених в експлуатацію тваринницьких комплексів, збудованих за власний кошт інвестора, а також здешевлення до 3% позик для проектів, що реалізуються в сфері аквакультури, вівчарства, козівництва тощо [9].

Якщо аналізувати соціальну сферу, то для неї характерні такі тенденції: заклади, які функціонують у такій сфері зумовлюють соціальний ефект, який досягається за рахунок наданих послуг. Звісно, з одного боку, це є позитивною тенденцією, але з іншого їхні інтереси не перебувають знаходять свого відображення у прагненні примножити свої прибутки. Але варто пам'ятати, що для ефективного та стабільного функціонування потрібні вагомні капіталовкладення. В цій сфері більшого розповсюдження та становлення займають приватні заклади охорони здоров'я та освіти, телерадіокомпанії, кінотеатри, шоу-бізнес, видавництва та інші. Оскільки вони є комерційними суб'єктами ринку, то їх діяльність спрямована на максимізацію прибутку, що є позитивною тенденцією, за допомогою цього вони можуть вдосконалювати якість наданих послуг, але, з іншого боку, вони можуть звести значення соціального ефекту нанівець.

Однією з головних складових, які впливають на економічну безпеку є демографічний чинник. Від розвитку демографічного сектору залежить чисельність населення, що в свою чергу впливає на розвиток трудового потенціалу, що в результаті безпосередньо впливає на величину сукупного національного доходу. За даними Держстату, в Україні в січні 2018 року народилось 302 тис. дітей, у той час як у січні 2017 року цей показник становив 305 тис. За січень поточного року було зафіксовано природне зменшення населення — 236 тис. осіб, тоді як за аналогічний період минулого року природне зменшен-

ня становило 276 тис. осіб. При цьому кількість осіб, які приїхали до країни, перевищила кількість тих, хто виїхав із країни на 2175 осіб, за січень 2017 року цей показник становив 1421 особа [8]. Дані показники свідчать про негативну тенденцію розвитку та подальшого забезпечення економічної безпеки країни. Важливою проблемою в цьому секторі економіки є також трансформація вікової структури населення, зокрема зростання питомої ваги осіб старших вікових груп, тобто можна говорити про старіння нації, яке в свою чергу здійснює тиск на ринок, тобто товаровиробники будуть повинні змінити асортимент продукції та рівень цін.

Виходячи з вищенаведеного аналізу тенденцій розвитку економіки держави, варто визначити глобальні та внутрішні тенденції для української економіки, які безпосередньо впливають на економічну безпеку України. До глобальних негативних тенденцій відносять:

- збільшення ставки Федерального резервного банку від 2,2% до 2,5% [13];
- зростання зовнішнього боргу України;
- девальвація гривні;
- не вчасна реструктуризація боргу.

До внутрішніх негативних тенденцій для української економіки належать:

- високий рівень інфляції;
- девальвація гривні;
- дефіцит держбюджету;
- війна на Сході України;
- корупція;
- старіння нації;
- збільшення витрат для комерційних закладів соціальної сфери;
- зменшення витрат на впровадження технологій в банківській сфері;
- зниження реального ВВП.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, з вищепроведеного аналізу ми можемо зробити висновки про те, що на сьогодні в Україні переважають негативні тенденції розвитку, які безпосередньо стосуються соціально-економічної, демографічної, зовнішньоекономічної та інших напрямів, що в свою чергу здійснюють негативний вплив на економічну безпеку країни, оскільки саме вони є її складовими. Для зниження негативного ефекту та подальшого стабільного розвитку економіки України, уряд країни повинен створити чітку законодавчу базу, здійснювати підтримку всіх сфер суспільного життя громадян, залучати інвестиції та впроваджувати програми державної підтримки різних верств населення.

Література:

1. Akimova L. M. Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine / L.M. Akimova // Public management: collection. — № (12). — February 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — Р. 15—27.
2. Акімова Л. Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання /Л. Акі-

мова, А. Лисачок // ДП "Видавничий дім "Персонал" № 5 (10). — 2017. — С. 16—28.

3. Акімова Л.М. Теоретичні основи державного управління розвитком національної безпеки / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2015. — № 5. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210>

4. Акімова Л.М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2016. — № 8. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246>

5. Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави / Л.М. Акімова // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. — 2016. — № 10. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247>

6. Akimova L.M. State regulation of the financial services market in Ukraine / L.M. Akimova, A. V. Lysachok // Public management: collection. — № 1 (11). — January 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — P. 29—45.

7. Данилишин Б. Узагальнюючі тенденції розвитку України за 2017 рік — які маємо позитиви? [Електронний ресурс] / Б. Данилишин / Укрінформ. — 2018. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2396644-uzagalnuuci-tendencii-rozvitku-ukraini-za-2017-rik-aki-maemo-pozitivi.html>

8. Демографічна ситуація в Україні: дітей народжується дедалі менше [Електронний ресурс]. — УНІАН — 2018. — Режим доступу: <https://www.unian.ua/health/country/10048904-demografichna-situaciya-v-ukrajini-ditey-narodzhuyetsya-dedali-menshe.html>

9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>

10. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minfin.com.ua>

12. Старостенко, Г. Національна економіка: навч. посіб. [Електронний ресурс] / Г. Старостенко, С. Онишко, Т. Поснова. — К.: Ліра, 2011. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1344061444697/ekonomika/natsionalna_ekonomika_ekonomichna_bezpeka

13. Українська економіка-2018: ризики, виклики та можливості [Електронний ресурс]. — Сьогодні. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskaya-ekonomika-2018-riski-vyzovy-i-vozmozhnosti-1103384.html>

14. Яковлеєва М. Чого чекати від банків: основні тренди 2018 [Електронний ресурс] / М. Яковлева // Економічна правда. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/05/8/636624/>

References:

1. Akimova, L.M. (2018), "Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine", Public management: collection, vol. 12, pp. 15—27.

2. Akimova, L.M. (2017), "State regulation of financial and economic safety of subjects of economic activity", DP Publishing House Personnel, vol. 5, pp. 16—28.

3. Akimova, L.M. (2015), "Theoretical Foundations of Public Administration for the Development of National Security", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 5, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1210> (Accessed 2 July 2018).

4. Akimova, L.M. (2016), "Stages of formation of economic security of the state: foreign and domestic experience", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 8, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1246> (Accessed 5 July 2018).

5. Akimova, L.M. (2016), "Essential characteristics of the main threats to the economic security of the state", Public administration: improvement and development: an electronic scientific specialized publication, [Online], vol. 10, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (Accessed 10 July 2018).

6. Akimova, L.M. and Lysachok, A. V. (2018), "State regulation of the financial services market in Ukraine", Public management: collection, vol. 1(11), pp. 29—45.

7. Danylyshyn, B. (2018), "Generalizing trends of Ukraine's development in 2017 — what are we positive?", Ukrinform, [Online], available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2396644-uzagalnuuci-tendencii-rozvitku-ukraini-za-2017-rik-aki-maemo-pozitivi.html> (Accessed 24 July 2018).

8. Information agency (2018), "Demographic situation in Ukraine: children are born less and less", available at: <https://www.unian.ua/health/country/10048904-demografichna-situaciya-v-ukrajini-ditey-narodzhuyetsya-dedali-menshe.html> (Accessed 22 July 2018).

9. Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2018), available at: <http://minagro.gov.ua> (Accessed 20 July 2018).

10. Official site of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2018), available at: <http://www.me.gov.ua> (Accessed 24 July 2018).

11. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2018), available at: <http://minfin.com.ua> (Accessed 22 July 2018).

12. Starostenko, G. National Economy: Teaching Methods. [Electronic Resource], G. Starostenko, S. Onyshko, T. Podsnov, K.: Lira: 2011, Access mode: http://pidruchniki.com/1344061444697/ekonomika/natsionalna_ekonomika_ekonomichna_bezpeka

13. The official website of the newspaper today (2018), "Ukrainian Economy-2018: Risks, Challenges and Opportunities", available at: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/ukrainskaya-ekonomika-2018-riski-vyzovy-i-vozmozhnosti-1103384.html> (Accessed 24 July 2018).

14. Yakovleeva M. (2018), "What to expect from banks: main trends 2018", Ekonomichna pravda, available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/05/8/636624/> (Accessed 23 July 2018).

Стаття надійшла до редакції 24.07.2018 р.